Załącznik nr 1 do uchwały 1/2021
Zarządu Stowarzyszenia LGD
„Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem"
z dnia 07.05.2021

EUROPEJSKI FUNDUSZ ROLNY NA RZECZ
ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH

Proponowane zmiany zaznaczono na żółto

LOKALNA STRATEGIA ROZWOJU

STOWARZYSZENIA
LOKALNA GRUPA DZIAŁANIA
„DOLINĄ WIEPRZA I LEŚNYM SZLAKIEM"
NA LATA 2016-2024

Spis treści

Rozdział I Charakterystyka LGD 3
1. Forma prawna i nazwa stowarzyszenia 3
2. Obszar 3
3. Opis procesu tworzenia partnerstwa uwzględniający dotychczasowe doświadczenie 4
4. Opis struktury LGD 5
5. Opis organu decyzyjnego LGD (Rady) 5
7. Zasady funkcjonowania LGD 6
Rozdział II Partycypacyjny charakter LSR 8
Rozdział III Diagnoza - opis obszaru i ludności 13
1. Określenie grup szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR oraz problemów i obszarów interwencji odnoszących się do tych grup. 13
2. Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości 16
3. Opis rynku pracy 18
4. Działalność sektora społecznego, w tym integracja/rozwój społeczny 21
5. Wskazanie problemów społecznych ze szczególnym uwzględnieniem problemów ubóstwa i wykluczenia społecznego oraz skali tych zjawisk 22
6. Wykazanie wewnętrznej spójności obszaru LSR 26
7. Opis dziedzictwa kulturowego/zbytków 27
8. Charakterystyka obszarów atrakcyjnych turystycznie 29
9. Opis produktów lokalnych, tradycyjnych i regionalnych 31
10. Charakterystyka rolnictwa i rynku rolnego 31
11. Uwarunkowania przyrodnicze 32
12. Metodologia opracowania diagnozy 34
Rozdział IV Analiza SWOT 34
Rozdział V Cele i wskaźniki 40
Rozdział VI Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru 55
Rozdział VII Plan działania 57
Rozdział VIII Budżet LSR 57
Rozdział IX Plan komunikacji 58
Rozdział X Zintegrowanie 59
Rozdział XI Monitoring i ewaluacja 61
Rozdział XII Strategiczna ocena oddziaływania na środowisko 61
Wykaz wykorzystanej literatury 62
Załącznik 1 – Procedura aktualizacji LSR 63
Załącznik 2 – Procedury dokonywania ewaluacji i monitoringu 64
Załącznik 3 – Plan działania 68
Załącznik 4 – Budżet LSR 72
Załącznik 5 – Plan komunikacji 72

Rozdział I Charakterystyka LGD

1. Forma prawna i nazwa stowarzyszenia

Nazwa LGD: Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem''
Status prawny LGD: stowarzyszenie
Data rejestracji w Sądzie Rejestrowym: 12 grudnia 2008 r.
KRS: 0000319639
NIP: 7142008587
REGON: 060437606

2. Obszar

Obszar LGD „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem'' położony jest w północnej części województwa lubelskiego. W skład Lokalnej Grupy Działania, którą powołało Stowarzyszenie „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem'', wchodzi 10 gmin należących do powiatu lubartowskiego: Abramów, Firlej, Jeziorzany, Kamionka, Kock, Lubartów- gmina wiejska, Michów, Niedźwiada, Ostrówek, Serniki. Cały obszar LSR jest spójny terytorialnie pod względem geograficznym. Szczegółowe dane dotyczące obszaru gmin przedstawiono w tabeli poniżej:

Tab. 1 Dane identyfikacyjne gmin tworzących Lokalną Grupę Działania „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem.''

WYKAZ GMIN TWORZĄCYCH OBSZAR LGD				
Nazwa Gminy	**Nr ident.**	**Typ gminy**	**Powierzchnia w km²**	**Ludność**
Abramów	060802	wiejska	84,60	4 192
Firlej	060803	wiejska	126,46	6 020
Jeziorzany	060804	wiejska	66,45	2 945
Kamionka	060805	wiejska	111,69	6 414
Kock	060806	miejsko-wiejska	101,07	6 667
Lubartów	060807	wiejska	158,70	11 158
Michów	060808	wiejska	135,99	6 140
Niedźwiada	060809	wiejska	95,76	6 280
Ostrówek	060811	wiejska	89,85	4 026
Serniki	060812	wiejska	75,60	4 896
LGD Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem			**1 046,17**	**58 738**

Źródło: na podstawie danych z GUS - www.bdl.pl , stan na 31.12.2013 r.

Mapa. 1. Mapa obszaru LGD

Gminy obszaru LGD:

1. **Abramów**
2. **Firlej**
3. **Jeziorzany**
4. **Kamionka**
5. **Kock – gmina miejsko-wiejska**
6. **Lubartów - gmina wiejska**
7. **Michów**
8. **Niedźwiada**
9. **Ostrówek**
10. **Serniki**

3. Opis procesu tworzenia partnerstwa uwzględniający dotychczasowe doświadczenie

Początek budowania partnerstwa rozpoczął się w roku 2008. W lutym z inicjatywy wójta gminy Lubartów odbyło się spotkanie wójtów gmin powiatu lubartowskiego, na którym zapoczątkowano prace nad tworzeniem trójsektorowego partnerstwa. Rozpoczęły się również pierwsze rozmowy z lokalnymi liderami, organizacjami pozarządowymi oraz przedsiębiorcami. Początkowo w spotkaniach brali udział przedstawiciele 9 gmin z terenu powiatu lubartowskiego, później wycofały się gminy Ostrów Lubelski i Uścimów ze względu na niewielki poziom spójności z obszarem pozostałych gmin. Od kwietnia 2008 r. do stowarzyszenia przystępowały kolejno gminy: Lubartów, Kock, Kamionka, Serniki, Niedźwiada, Firlej i Ostrówek.

Stowarzyszenie zostało zawiązane 21 lipca 2008 roku w Lubartowie. Przystąpili do niego samorządowcy, przedsiębiorcy oraz przedstawiciele organizacji pozarządowych z terenu siedmiu gmin: Lubartów, Firlej, Kamionka, Kock, Niedźwiada, Ostrówek i Serniki. Łącznie w spotkaniu założycielskim uczestniczyło 35 osób.

W dniu 28 lipca 2008 roku został złożony wniosek do Sądu Rejonowego w Lublinie o rejestrację Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem". Wniosek został rozpatrzony pozytywnie i stowarzyszenie zostało zarejestrowane 12 grudnia 2008 roku.

W kolejnych latach skład LGD uległ rozszerzenie. Członkami Stowarzyszenia zostały nowe podmioty, które reprezentują sektor gospodarczy (przedsiębiorcy), sektor społeczny (organizacje pozarządowe) oraz sektor publiczny (jednostki organizacyjne JST). Na koniec 2014 roku stowarzyszenie liczyło 60 członków.

W latach 2009 -2015 Stowarzyszenie wdrażało Lokalną Strategię Rozwoju w ramach osi 4 LEADER PROW na lata 2007-2013 ze środków Europejskiego Funduszu Rolnego na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, z budżetem całościowym w kwocie 6 734 296,00 zł**.** W omawianym okresie programowania Stowarzyszenie dofinansowało:

- 5 projektów w ramach działania *Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej* na kwotę 381 759,50 zł,
- 2 projekty w ramach działania *Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw* na kwotę 157 550,00 zł
- 27 projektów w ramach działania *Odnowa i rozwój wsi* na kwotę 3 211 350,60 zł
- 74 projekty w ramach działania *Małe projekty* na kwotę 1 326 148,49 zł
- 2 projekty współpracy: jeden realizowany z 3 LGD z terenu województwa lubelskiego w zakresie utworzenia szlaku kajakowego na rzece Wieprz i promocji turystyki kajakowej na kwotę - 29 977,47 zł; drugi realizowany w partnerstwie z 2 LGD z terenu województwa lubelskiego w zakresie promocji aktywnego wypoczynku poprzez utworzenie parków nordic walking i trasy rowerowej na kwotę 106 272,66 zł.
- 132 działania z zakresu aktywizacji i nabywania umiejętności na kwotę 429 131,86 zł.

W latach 2009 - 2015 Stowarzyszenie „Małe Mazowsze", które weszło obecnie w skład LGD „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem" wdrażało Lokalną Strategię Rozwoju w ramach osi 4 LEADER PROW na lata 2007-2013 ze środków Europejskiego Funduszu Rolnego na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, z budżetem całościowym w kwocie 2 064 156,00 zł**.** W omawianym okresie programowania Stowarzyszenie dofinansowało:

- 2 projektów w ramach działania *Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej* na kwotę 170 000,00 zł,
- 1 projekty w ramach działania *Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw* na kwotę 100 000,00 zł
- 9 projektów w ramach działania *Odnowa i rozwój wsi* na kwotę 1 043 141,00 zł
- 12 projekty w ramach działania *Małe projekty* na kwotę 181 096,55 zł
- 1 projekt współpracy: realizowany z 3 LGD z terenu województwa lubelskiego w zakresie utworzenia szlaku kajakowego na rzece Wieprz i promocji turystyki kajakowej na kwotę 41 792,24 zł
- 11 działań w zakresie aktywizacji i nabywania umiejętności na kwotę 32 280,00 zł.

Po zakończeniu okresu programowania PROW 2007-2013 w związku z pracami nad nową perspektywą finansową na lata 2014-2020, w dniu 5 stycznia 2015 roku z inicjatywy prezesów LGD „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem" i LGD „Małe Mazowsze" odbyło się w Lubartowie spotkanie przedstawicieli obu LGD, mające na celu połączenie przyległych obszarów w jeden pod nazwą LGD „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem". W styczniu 2015 gminy: Abramów, Jeziorzany i Michów podjęły uchwały o przyłączeniu się do LGD „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem". W ślad za nimi w trakcie roku 2015 do partnerstwa przyłączali się przedstawiciele przedsiębiorców, sektora społecznego i mieszkańców z terenu tych trzech gmin co spowodowało, że na koniec 2015 roku Stowarzyszenie liczy 89 członków.

Członkowie LGD posiadają doświadczenie w zakresie przygotowywania oraz realizacji projektów współfinansowanych ze źródeł zewnętrznych, w tym pochodzących z budżetu Unii Europejskiej. Partnerzy skupieni w Stowarzyszeniu korzystali ze wsparcia zarówno programów dotyczących bezpośrednio rozwoju obszarów wiejskich (SAPARD, Program Aktywizacji Obszarów Wiejskich, Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich"), jak i programów wspierających rozwój regionalny (Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego). Partnerzy posiadają również doświadczenie w realizacji projektów „miękkich" współfinansowanych ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego. W okresie programowania 2007 – 2013 członkowie LGD oprócz realizacji projektów w ramach programu LEADER korzystali również ze środków Regionalnego Programu Operacyjnego dla województwa lubelskiego czy programu Kapitał Ludzki.

W nowej perspektywie PROW na lata 2014-2020 Stowarzyszenie planuje kontynuować swoją działalność na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, kładąc jednak znacznie większy nacisk na rozwój przedsiębiorczości związany z wspieraniem tworzenia i utrzymania miejsc pracy, większą aktywizacją organizacji społecznych oraz położeniem szczególnego nacisku na wspieranie grup defaworyzowanych.

4. Opis struktury LGD

Lokalna Grupa Działania „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem" liczy 89 członków. Skład LGD odzwierciedla w pełnym zakresie zasadę trójsektorowości, która jest jedną z podstawowych idei inicjatywy LEADER. Reprezentatywność poszczególnych sektorów w LGD przedstawia się następująco:

- Sektor publiczny – 21 członków (23,6%),
- Sektor społeczny – 43 członków (48,4%),
- Sektor gospodarczy – 25 członków (28%).

Lokalna Strategia Rozwoju Stowarzyszenia LGD „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem" realizuje cel szczegółowy 6B PROW na lata 2014-2020: „Wspieranie lokalnego rozwoju na obszarach wiejskich" w ramach priorytetu 6 „Wspieranie włączenia społecznego, ograniczenia ubóstwa i rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich" poprzez następujący cel ogólny LSR: **Poprawa jakości i warunków życia mieszkańców oraz podniesienie konkurencyjności i atrakcyjności społeczno-gospodarczej obszaru LSR.**

Zakładany cel ogólny LSR jest zdeterminowany niekorzystną sytuacją społeczno-gospodarczą obszaru LSR. Zdiagnozowane podczas procesu opracowania LSR wysokie bezrobocie, obniżający się wskaźnik przedsiębiorczości, niekorzystna sytuacja grup defaworyzowanych oraz niska atrakcyjność obszaru powodują obniżenie jakości życia oraz brak perspektyw rozwojowych dla mieszkańców młodych, aktywnych społecznie i biznesowo. Co najmniej 50 % budżetu strategii jest skierowane na wspieranie tworzenia i utrzymywania miejsc pracy na obszarze LSR. Ponadto zaplanowane zostały m. in. działania ukierunkowane na rozwój turystyki i rekreacji, promowanie produktów lokalnych oraz podniesienie atrakcyjności obszaru poprzez promocję dziedzictwa lokalnego. Ma to doprowadzić do zwiększenie ruchu turystycznego na obszarze LSR oraz wzrost inwestycji gospodarczych. Dodatkowo przewiduje się preferencje punkowe dla operacji realizowanych bądź skierowanych do przedstawicieli grup defaworyzowanych zdefiniowanych w oparciu o diagnozę obszaru. Przewiduje się również działania zmierzające do zacieśnienia więzi społecznych oraz więzi z obszarem LSR z wykorzystaniem dziedzictwa historycznego, kulturowego i przyrodniczego obszaru. Na każdym etapie realizacji LSR grupy defaworyzowane będą aktywizowane i włączane przez LGD w proces wdrażania LSR.

W wyniku diagnozy zdefiniowano następujące grupy defaworyzowane ze względu na dostęp do rynku pracy:

- osoby długotrwale bezrobotne
- osoby z niskimi kwalifikacjami zawodowymi
- osoby 50 +,
- osoby młode (18-35 lat),
- kobiety zamieszkałe na obszarze gmin wiejskich.

LSR przewiduje udział przedstawicieli tych grup zarówno jako bezpośrednich beneficjentów pomocy jak i odbiorców operacji realizowanych przez inne podmioty. Lokalne kryteria wyboru projektów zawierają preferencje punktowe dla wnioskodawców będących przedstawicielami jednej z grup defaworyzowanych wskazanych w LSR. Do grup defaworyzowanych będą kierowane przejrzyste, specjalistyczne komunikaty zachęcające do uczestnictwa w realizacji LSR oraz bezpośredniego korzystania ze wsparcia finansowego. Szczegółowe regulacje w tym zakresie zawarto w Planie komunikacji. **Udział finansowy operacji kierowanych do grup defaworyzowanych w budżecie LSR wynosi co najmniej 30% planowanych nakładów finansowych na realizację LSR.**

5. Opis organu decyzyjnego LGD (Rady)

Rada jest organem decyzyjnym, do którego wyłącznej kompetencji należy wybór operacji do dofinansowania, zgodnych z Lokalną Strategią Rozwoju przyjętą przez LGD. Skład Rady odzwierciedla zasadę trójsektorowości w podejściu LEADER. Organ decyzyjny/poziom decyzyjny reguluje art. 32 ust. 2 lit b rozporządzenia 1303/2013, zgodnie z którym, rozwój lokalny kierowany przez społeczność jest kierowany przez lokalne grupy działania, w których skład wchodzą przedstawiciele władz publicznych, lokalnych partnerów społecznych i gospodarczych oraz mieszkańców. Zasadą jest, że w decyzjach dotyczących wyboru projektów do dofinansowania co najmniej 50 % głosów pochodzi od partnerów niebędących instytucjami publicznymi. Ponadto na poziomie podejmowania decyzji ani władze publiczne ani żadna z grup interesu nie posiada więcej niż 49 % praw głosu.

Zgodnie z uchwałą przyjętą przez Walne Zebranie Członków Rada Stowarzyszenia „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem'' składa się z 13 członków: 3 przedstawicieli sektora gospodarczego (23%), 4 reprezentantów sektora publicznego (30,8%) oraz 6 przedstawicieli sektora społecznego (46,2%). W składzie rady są przedstawiciele wszystkich gmin partnerskich.

Tab. 2 Struktura Rady LGD

Lp.	Gmina	Sektor publiczny	Sektor społeczny	Sektor gospodarczy	Grupa interesu
1	**Abramów**	Kowalski Marek	-	-	publiczny
2	**Firlej**	Tarnowski Dawid	-	-	publiczny
3	**Firlej**		Małgorzata Zagojska	-	społeczny
4	**Kamionka**	-	1) Bogusz Justyna 2) Sienkiewicz Mariusz	-	społeczny
5	**Kock**	Futera Tomasz	-	-	publiczny
6	**Lubartów**	-	-	1) Giza Ewa 2) Niedziela Wiesław	gospodarczy
7	**Michów**	-	Janina Wicha	-	społeczny
8	**Niedźwiada**	-	Zadurska Milena	-	społeczny
9	**Ostrówek**	-	Gozdal Beata	Kostrzewa Jerzy	społeczny /gospodarczy
10	**Serniki**	Woźniak Paweł Grzegorz	-	-	publiczny

6. Charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym

Organem decyzyjnym LGD jest Rada. Rada jest wybierana przez Walne Zebranie Członków spośród członków Stowarzyszenia. W skład Rady wchodzą przedstawiciele sektora publicznego, społecznego, gospodarczego, a także inne odpowiednie podmioty reprezentujące społeczeństwo obywatelskie. Przy czym na poziomie podejmowania decyzji ani władze publiczne ani żadna z grup interesu nie posiada więcej niż 49% praw głosu.
Uchwały Rady zapadają w głosowaniu jawnym zwykłą większością głosów w obecności przynajmniej połowy wszystkich członków. Prawomocność decyzji w sprawie oceny i wyboru operacji do dofinansowania wymaga obecności co najmniej 50% członków reprezentujących sektor społeczny i gospodarczy z ogólnej liczby członków Rady obecnych podczas głosowania. W razie równej ilości głosów decyduje głos Przewodniczącego Rady.

Członkowie Rady powinni być pisemnie zawiadomieni o miejscu, terminie i porządku posiedzenia Rady najpóźniej 7 dni przed terminem posiedzenia. W okresie 7 dni przed terminem posiedzenia Rady jej członkowie powinni mieć możliwość zapoznania się ze wszystkimi materiałami i dokumentami związanymi z porządkiem posiedzenia, w tym z wnioskami, które będą rozpatrywane podczas posiedzenia. Materiały i dokumenty w formie kopii mogą być przesłane łącznie z zawiadomieniem o posiedzeniu lub udostępnione do wglądu w Biurze.

Posiedzenia Rady są jawne. Zawiadomienie o miejscu, terminie i porządku posiedzenia Rady podaje się do publicznej wiadomości co najmniej na 7 dni przed posiedzeniem. W posiedzeniach Rady uczestniczyć może Prezes Zarządu lub wskazany przez niego członek Zarządu. Przewodniczący Rady może zaprosić do udziału w posiedzeniu osoby trzecie, w szczególności osoby, których dotyczą sprawy przewidziane w porządku posiedzenia. Posiedzenia Rady prowadzi i zamyka Przewodniczący Rady. Obsługę posiedzeń Rady zapewnia Biuro.

W przypadku zaistnienia okoliczności, które mogą wywołać wątpliwości co do bezstronności członka Rady, a w szczególności w przypadku ubiegania się przez członka organu decyzyjnego o wybór operacji w ramach wdrażanie lokalnych strategii rozwoju, członek taki winien wyłączyć się z oceny tejże operacji. Właściwej realizacji tych zapisów służy wypełnienie przez każdego członka Rady „Deklaracji Bezstronności". Przed rozpoczęciem procedury wyboru operacji członek Rady jest zobowiązany do wypełnienia deklaracji bezstronności. Jeśli podczas dokonywania oceny zachodzi obawa co do bezstronności członka Rady podczas oceny konkretnej operacji informuje on Przewodniczącego Rady i wyłącza się z oceny takiej operacji. Głosowanie odbywa się nad każdą z operacji pojedynczo co dodatkowo zabezpiecza bezstronność wyboru.. Prowadzony jest także rejestr interesów oraz zaplanowane są także szkolenia dla członków Rady łącznie z egzaminem weryfikującym wiedzę.

Żaden z członków organu decyzyjnego nie jest zatrudniony w biurze LGD. Żaden z członków organu decyzyjnego nie jest członkiem zarządu, ani komisji rewizyjnej.

7. Zasady funkcjonowania LGD

Organami Stowarzyszenia LGD „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem" są: Walne Zebranie Członków, Zarząd, Komisja Rewizyjna i Rada. Podział kompetencji pomiędzy poszczególne organy LGD zapewnia rozdział funkcji decyzyjnej, którą sprawuje Rada oraz zarządczej, którą pełni Zarząd.
Nadrzędnym dokumentem regulującym funkcjonowanie LGD jest Statut Stowarzyszenia, uchwalany i aktualizowany przez Walne Zebranie Członków.

Dokumentem regulującym prace Walnego Zebrania Członków jest Regulamin Walnego Zebrania Członków. Reguluje on zasady zwoływania, organizacji, protokołowania, obradowania i podejmowania decyzji. Regulamin organu

decyzyjnego Rady porządkuje zasady zwoływania, organizacji, protokołowania posiedzeń organu decyzyjnego, rozwiązania dotyczące wyłączenia członka organu z oceny, szczegółowe regulacje w zakresie wyboru operacji, wzory dokumentów wypełnianych przez Radę.

Regulamin Zarządu określa skład i kadencyjność zarządu; zadania i kompetencje zarządu związane z reprezentowaniem stowarzyszenia na zewnątrz i zaciąganiem zobowiązań.

Regulamin Komisji Rewizyjnej określa zasady funkcjonowania organu, podległości w stosunku do innych organów stowarzyszenia oraz zasady bezstronności w wyborze członków komisji, jak również zakres uprawnień kontrolnych organu.

Regulamin Biura LGD określa zasady funkcjonowania biura, strukturę organizacyjną i podległości pracowników biura. Określa również zakres działania i kompetencji biura. Zawiera w sobie zakres zadań realizowanych przez biuro, kompetencji delegowanych biuru przez zarząd, jak również kwestie związane z zatrudnianiem pracowników i zakresem ich obowiązków. Ważnym elementem regulaminu jest załącznik określający zasady ochrony danych osobowych i zbiorów danych będących w posiadaniu biura i przechowywanych w związku z pełnionymi przez nie zadaniami.

Kwestie formalno-prawne funkcjonowania LGD określają dokumenty wewnętrzne Stowarzyszenia wskazane w zestawieniu.

Rodzaj dokumentu	Regulowane kwestie	Sposób uchwalania i aktualizacji
Statut Stowarzyszenia	ramy prawne funkcjonowania stowarzyszenia i jego organów; obszar działania; cele, zadania i zakres działania stowarzyszenia; zasady przyznawania i utraty członkostwa wraz z prawami i obowiązkami członków; organy stowarzyszenia (walne, zarząd, rada, komisja rewizyjna), zasady ich wyboru i funkcjonowania wraz z zakresem obowiązków i uprawnień	Walne Zebranie Członków
Regulamin Walnego Zebrania Członków	zasady zwoływania i informowania członków o walnym zebraniu; procedowania i podejmowania uchwał podczas zebrań; wyboru i odwoływania władz stowarzyszenia;	Walne Zebranie Członków
Regulamin Rady	zasady procedowania, oceny, wyboru operacji i podejmowania uchwał oraz wnoszenia i rozpatrywania protestu od podjętych uchwał, wzory wypełnianych przez radę dokumentów	Walne Zebranie Członków
Regulamin Zarządu	skład i kadencyjność zarządu; zadania i kompetencje zarządu związane z reprezentowaniem stowarzyszenia na zewnątrz i zaciąganiem zobowiązań;	Walne Zebranie Członków
Regulamin Komisji Rewizyjnej	zasady funkcjonowania, podległości w stosunku do innych organów stowarzyszenia; zasady bezstronności w wyborze członków komisji; zakres uprawnień kontrolnych	Walne Zebranie Członków
Regulamin Biura	zasady funkcjonowania, struktura organizacyjna i podległości pracowników biura; zakres działania i kompetencji biura; zakres zadań realizowanych przez biuro; zakres kompetencji delegowanych przez zarząd; kwestie związane z zatrudnianiem pracowników i zakresem ich obowiązków; zasady ochrony danych osobowych i zbiorów danych przechowywanych przez biuro.	Walne Zebranie Członków

Struktura organizacyjna Lokalnej Grupy Działania „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem'' przedstawia się następująco:

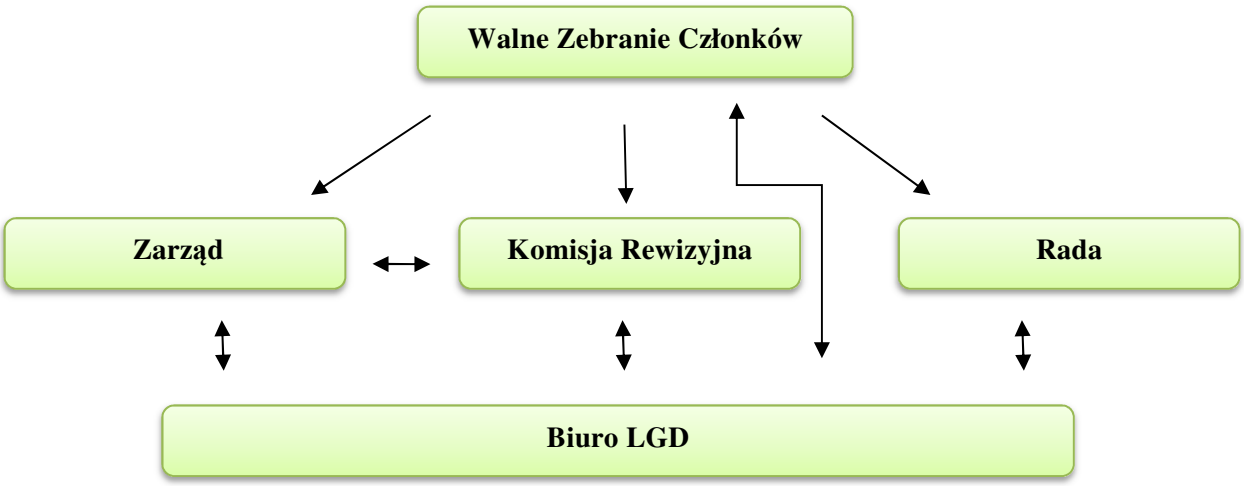

Rozdział II Partycypacyjny charakter LSR

Koncepcja procesu tworzenia niniejszego dokumentu strategicznego opiera się przede wszystkim o partycypacyjny charakter LSR. Celem głównym tego procesu jest z jednej strony efektywne dokonanie diagnozy oraz zidentyfikowanie mocnych, słabych stron oraz szans i zagrożeń obszaru LGD, z drugiej zaś sformułowanie realnych, adekwatnych do potrzeb i wykonalnych celów strategicznych. Osiągnięcie tego celu jest możliwe poprzez włączenie przedstawicieli lokalnych środowisk w proces tworzenia LSR na każdym jej etapie.

Partycypacyjny charakter LSR jest kluczową jej cechą, w myśl założeń rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność (RLKS) ma on bowiem być gwarantem rozwoju instytucji społeczeństwa obywatelskiego i kapitału społecznego, a zatem stanowi o najbardziej długofalowych jej efektach. W dokumencie Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju „Zasady realizacji instrumentu Rozwój lokalny kierowany przez społeczność w Polsce" czytamy, że „RLKS powinno wykształcać w społecznościach i lokalnych samorządach umiejętności porozumiewania się, wyrażania swoich opinii, ale także współodpowiedzialności za swój własny rozwój. Ta zdolność byłaby w istocie jednym z najważniejszych, długofalowych rezultatów RLKS". Można przyjąć założenie, że – wobec uzupełniającego charakteru LSR w stosunku do strategicznych, prorozwojowych działań samorządów – to właśnie trwałe zaangażowanie mieszkańców oraz wykształcenie nawyku współpracy mieszkańców (indywidualnie bądź poprzez organizacje społeczne), samorządów i lokalnego biznesu w realizacji działań dla wspólnego dobra stanowią największą, choć niematerialną, korzyść z realizacji LSR w duchu partycypacji trzech sektorów, ze szczególnym uwzględnieniem sektora społecznego.

Opis sposobu doboru podmiotów uczestniczących w poszczególnych etapach przygotowania LSR

Podstawowym narzędziem pozwalającym na identyfikację grup docelowych w procesie opracowania LSR jest przeprowadzona **analiza interesariuszy**. Interesariuszami są wszystkie osoby, grupy osób, instytucje lub firmy, które mogą mieć udział w lub związek z procesem opracowania i wdrażania LSR. Mogą one pośrednio lub bezpośrednio oraz pozytywnie lub negatywnie wpływać lub być pod wpływem procesu oraz rezultatów projektów lub programów[1].

Analiza interesariuszy została przeprowadzona na każdym z etapów procesu planowania strategicznego, pozwoliło to na identyfikację kręgu odpowiednich podmiotów, którzy zostaną włączeni i zaproszeni do udziału w konsultacjach społecznych, warsztatach, badaniach ankietowych. Analiza interesariuszy została także zastosowana w procesie identyfikacji grup docelowych dla realizacji celów i przedsięwzięć określonych w LSR. Na tym etapie objęła ona identyfikację wszystkich grup interesariuszy, na które może mieć wpływ (pozytywny lub negatywny) proponowana interwencja. Szczególny nacisk położono na tym etapie na precyzyjne zidentyfikowanie przedstawicieli tzw. grup defaworyzowanych. Została dokonana identyfikacja oraz analiza ich interesów, problemów oraz potencjału, co pozwoliło na rzetelne wyodrębnienie podmiotów, których dane przedsięwzięcie/projekt będzie bezpośrednio dotyczyć, oraz określi sposób jego oddziaływania na konkretne osoby. Wnioski z przeprowadzonej analizy zostały uwzględniane podczas formułowania przedsięwzięć.

Analiza interesariuszy była opracowywana na wstępie każdego z etapów opracowania LSR, z reguły w tzw. fazie identyfikacji. W pierwszym etapie podmiotem odpowiedzialnym była **Grupa Robocza ds. opracowania LSR.** W dalszych etapach w procesie identyfikacji i analizy interesariuszy wzięli udział wszyscy uczestnicy konsultacji społecznych zaangażowani w proces opracowania LSR.

Poniżej opisano zastosowane metody partycypacyjne na poszczególnych etapach opracowania LSR

ETAP I Diagnoza i analiza SWOT

Proces diagnozowania sytuacji społeczno-gospodarczej obszaru LGD „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem" rozpoczął się od opracowania „**Raportu z ewaluacji lokalnej strategii rozwoju i funkcjonowania Lokalnej Grupy Działania „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem"** w związku z wdrażaniem LSR na lata 2009-2015. **Wyniki raportu zostały wykorzystane do formułowania diagnozy LSR**. W ramach tych działań przeprowadzono badania ankietowe w formie ankiety audytoryjnej. Przeprowadzona **"Ankieta diagnozująca potrzeby w środowisku lokalnym"** była skierowana do lokalnych środowisk z każdej gmin LGD. Brały w niej udział osoby uczestniczące w konsultacjach społecznych (głównie lokalni liderzy, także przedsiębiorcy). Osobno przeprowadzono spotkania w szkołach średnich wśród młodzieży z terenu LGD. Zebrano blisko 232 ankiety.

W 2015 roku rozpoczęto prace nad procesem opracowania LSR na lata 2016-2022. W ramach etapu formułowania diagnozy i analizy SWOT do LSR zastosowano następujące metody partycypacyjne:

1. Badania ankietowe
2. Warsztaty strategiczne
3. Zogniskowany wywiad grupowy
4. Konsultacje internetowe

[1] Szerzej: International Finance Corporation (2007). *Stakeholder Engagement: A Good Practice Handbook for Companies Doing Business in Emerging Markets*, World Bank Group.

5. Konsultacje społeczne.

1. Badania ankietowe

Pierwszą z zastosowanych metod na tym etapie procesu opracowania LSR były przeprowadzone **badania ankietowe** w formie ankiety internetowej oraz badań bezpośrednich. Badanie zostało przeprowadzone we wrześniu 2015 roku. Adresatami tej ankiety były zidentyfikowane wcześniej grupy interesariuszy mające istotne znaczenie z punktu widzenia kreowania rozwoju lokalnego. Przedmiotem badania było w szczególności dokonanie oceny warunków życia na obszarze działania LGD, potencjału obszaru, uwarunkowań problemowych, jak też szans i zagrożeń. Respondenci mieli też za zadanie określić główne atuty i kierunki rozwojowe obszaru, wskazać w jakich dziedzinach powinna rozwijać się przedsiębiorczość, jakiego rodzaju inicjatywy lokalne powinny być realizowane, co stanowi wizytówkę obszaru oraz jakie produkty lokalne powinny zostać wypromowane. Przedmiotem ankiety było także zidentyfikowanie grup defaworyzowanych, których niekorzystną sytuację można zmienić dzięki wdrożeniu nowej LSR.W procesie badawczym zostało wypełnionych ogółem 356 ankiet. Wyniki przeprowadzonego badania ankietowego zostały uwzględnione w procesie formułowania analizy SWOT oraz obszarów problemowych.

2. Warsztaty strategiczne

Drugą metodą partycypacyjną na etapie formułowania diagnozy i analizy SWOT były **warsztaty strategiczne**. Odbyły się one w formie spotkań warsztatowych w każdej z 10 gmin obszaru LGD w okresie wrzesień – październik 2015 roku. Podczas konsultacji byli obecni przedstawiciele środowisk samorządowych, organizacji społecznych, przedsiębiorcy oraz mieszkańcy. W warsztatach wzięli udział przedstawiciele wszystkich gmin należących do LGD reprezentujący sektor publiczny, społeczny oraz gospodarczy. Podczas warsztatów uczestnicy dokonali identyfikacji problemów obszaru oraz opracowali analizę SWOT w kilku sferach życia, m.in: sfery gospodarczej, kwestii społecznych, dziedzictwa lokalnego, infrastruktury społecznej oraz ochrony środowiska i przyrody. Zebrany materiał został zweryfikowany przez Panel Ekspertów.

3. Prace w ramach Grupy Fokusowej

Kolejną metodą, która została zastosowana na etapie tworzenia diagnozy i analizy SWOT było przeprowadzenie **zogniskowanego wywiadu grupowego**. Dotyczył on w szczególności określenia grup defaworyzowanych z obszaru LSR. Wzięli w nim udział przedstawiciele samorządów gminnych obszaru LSR. Przedmiotem wywiadu była analiza dostępności do rynku pracy przez różne grupy społeczne, form aktywizacji, kierunków kształcenia na poziomie szkoły średniej w kontekście zapotrzebowania rynku pracy. Analizie został także poddany problem ubóstwa, jego przyczyn, przejawów oraz narzędzi wpływających na poprawę sytuacji w tym zakresie. Uczestnicy wywiadu wspólnie zastanawiali się także nad metodami efektywnego wsparcia osób wykluczonych, w tym bezrobotnych. Ważnym elementem była również analiza możliwości i roli LGD. w procesie wspierania osób wykluczonych społecznie. Rezultaty wykonanych prac przez uczestników wywiadu grupowego zostały wykorzystane do opracowania diagnozy oraz analizy SWOT LSR.

4. Konsultacje internetowe

Projekt diagnozy obszaru oraz analizy SWOT został także poddany **konsultacjom internetowym**. Dzięki temu większa grupa mieszkańców miała możliwość wnoszenia uwag i propozycji. Dzięki przeprowadzonym konsultacjom doprecyzowano i uzupełniono elementy diagnozy, zweryfikowano szerzej problemy wskazując na ich przyczyny oraz skutki, jak też uszczegółowiono analizę SWOT.

5. Konsultacje społeczne

Zebrane i zweryfikowane przez Grupę Fokusową wnioski i dane zostały poddane ostatecznym konsultacjom wśród członków LGD.

ETAP II Określenie celów i wskaźników w odniesieniu do opracowania LSR oraz opracowania planu działania

Podstawą do sformułowania celów LSR były przeprowadzone szerokie działania konsultacyjne ze społecznością lokalną obszaru LGD. Wypracowane w poprzednim etapie analizy problemów i potrzeb mieszkańców obszaru LGD zostały poddane dalszej analizie podczas warsztatów strategicznych oraz konsultacji społecznych.

1. Warsztaty strategiczne

Odbyły się we wrześniu 2015 w każdej z gmin obszaru LSR. Wzięli w nich udział przedstawiciele obszaru LGD reprezentujący sektor publiczny, społeczny oraz gospodarczy. Podczas warsztatów dokonano przede wszystkim transpozycji drzewa problemów na drzewo celów.

2. Ankieta internetowa

Równocześnie opublikowano na stronie internetowej ankietę dotyczącą formułowania celów i propozycji przedsięwzięć.

3. Spotkanie Grupy Fokusowej

Podczas spotkania Grupy fokusowej dokonano weryfikacji zebranych ankiet i sformułowano ogólne założenia celów, przedsięwzięć oraz wskaźników LSR, jak też planu działania.

4. Konsultacje społeczne

W kolejnym etapie tego procesu dokonano zdefiniowania celów, przedsięwzięć oraz wskaźników LSR. Miało to miejsce w ramach przeprowadzonych **konsultacji społecznych** podczas zebrania członków LGD. Podczas konsultacji

uzgodniono formułę celów głównych oraz celów szczegółowych. Zaproponowano także wskaźniki na poziomie produktu, rezultatu oraz oddziaływania.

5. Konsultacje internetowe

Wypracowane podczas warsztatów oraz konsultacji społecznych propozycje zostały opublikowane na stronie internetowej LGD. W ramach **konsultacji internetowych** społeczność lokalna obszaru miała możliwość wypowiedzenia się na temat trafności, zasadności i realności realizacji sformułowanych celów oraz wskaźników.

6. Punkt konsultacyjny

Na tym etapie zastosowano także metodę partycypacyjną w formie **punktu konsultacyjnego** w siedzibie LGD. Zainteresowani mieszkańcy obszaru mieli możliwość osobistego lub telefonicznego zgłaszania uwag i propozycji do projektu celów oraz wskaźników. Informacje o funkcjonowaniu punktu zostały przekazane do jednostek administracji samorządowej, organizacji społecznych oraz przedsiębiorców. Zostały też zamieszczone na stronie internetowej LGD.

7. Panel ekspertów

Zebrany podczas warsztatów strategicznych, przeprowadzonych ankiet internetowych oraz wniosków i propozycji zgłaszanych przez lokalną społeczność do Punktu konsultacyjnego został poddany analizie przez Panel ekspertów, który zebrał się w listopadzie 2015 roku. Wzięli w nim udział członkowie Grupy Fokusowej oraz zaangażowani do współpracy eksperci zewnętrzni. Przedmiotem Panelu była analiza i weryfikacja dotychczas zrealizowanych działań i wypracowanych wniosków, analiz danych oraz ich ostateczne sprawdzenie, uzgodnienie i zatwierdzenie.

Efekty tych prac pozwoliły na precyzyjne określenie poszczególnych etapów w procesie wdrażania LSR w odniesieniu celów ogólnych, celów szczegółowych oraz przedsięwzięć i wskaźników ich realizacji, jak również planu działania.

ETAP III Opracowanie zasad wyboru operacji i ustalania ich kryteriów wyboru

Kolejny etap w procesie opracowania LSR dotyczył wypracowania narzędzi pozwalających na efektywne wdrażanie LSR i realizację założonych celów, tj. zasad wyboru operacji oraz ustalania ich kryteriów. W ramach tego etapu zastosowano następujące metody partycypacyjne:

1. Panel ekspertów

Pierwszą zastosowaną na tym etapie metodą partycypacyjną było spotkanie **Panelu Ekspertów**. Podczas pierwszego spotkania uczestnicy grupy, składającej się z przedstawicieli sektora społecznego, publicznego i gospodarczego, w pierwszej fazie wypracowali zasady wyboru operacji, jak również dostosowali obowiązujące w LGD regulaminy do ich ram. Na drugim spotkaniu opracowano i uzgodniono kryteria wyboru operacji.

2. Konsultacje internetowe

Propozycje zasad wyboru operacji oraz kryteriów ich wyboru zostały poddane **konsultacjom internetowym**. Na stronie internetowej LDG opublikowano propozycję Procedury naboru projektów oraz zaproszenie do zgłaszania ewentualnych uwag na specjalnym formularzu.

3. Punkt konsultacyjny

W ramach działalność punktu konsultacyjnego zainteresowani mieszkańcy obszaru mieli możliwość osobistego lub telefonicznego zgłaszania uwag i propozycji do projektu zasad wyboru operacji oraz propozycji kryteriów ich wyboru.

4. Zogniskowany wywiad grupowy – grupa fokusowa

Jednocześnie analizą projektu zasad wyboru operacji oraz kryteriów ich wyboru zajęli się uczestnicy Grupy fokusowej, którzy zebrali się pod koniec października 2015 roku. W ramach zogniskowanego wywiadu grupowego poddano analizie i weryfikacji wnioski i uwagi społeczności lokalnej z konsultacji internetowych i działalności punktu konsultacyjnego.

5. Konsultacje społeczne

Uzgodnione projekty zasad wyboru operacji oraz kryteriów ich wyboru zostały poddane dalszej analizie przez uczestników szerszych **konsultacji społecznych wśród członków LGD.** Efektem przeprowadzonych konsultacji było uzyskanie ostatecznego kształtu zasad wyboru operacji oraz kryteriów ich wyboru przez.

ETAP IV Opracowanie zasad monitorowania i ewaluacji

Etap procesu opracowania LSR związany z określeniem zasad monitorowania i ewaluacji został zrealizowany w oparciu o zróżnicowane formy konsultacji społecznych.

Punktem wyjścia do opracowania tej części LSR były wnioski z Raportu z ewaluacji LSR Lokalnej Grupy Działania Stowarzyszenia „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem" za lata 2009 – 2015 oraz ewaluacji LGD „Małe Mazowsze". Celem było głównie oszacowanie skuteczności realizacji LSR LGD na lata 2009 - 2015, którego elementem była ocena zasad monitorowania i ewaluacji LSR pod kątem wpływu okresowej weryfikacji wskaźników na osiągnięcie celów LSR oraz skuteczności stosowanych technik monitoringu pod kątem zaangażowania społeczności lokalnej w proces weryfikacji LSR. Wyniki badań stanowią element diagnozy potrzeb obszaru LGD. Oprócz wyników ewaluacji zastosowano na tym etapie procesu opracowania LSR następujące metody partycypacyjne:

1. Zogniskowany wywiad grupowy – grupa fokusowa

Pierwszym etapem w procesie opracowania zasad monitorowania i ewaluacji LSR było spotkanie grupy fokusowej, którą współtworzyli członkowie organów LGD oraz przedstawiciele najważniejszych instytucji społecznych i gospodarczych. Biorąc pod uwagę wyniki raportu ewaluacyjnego Grupa robocza opracowała projekt zasad monitorowania i ewaluacji LSR.

2. Punkt konsultacyjny

Następnie opracowane przez Grupę fokusową propozycje były konsultowane ze społecznością lokalną za pośrednictwem **Punktu konsultacyjnego**, działającego w siedzibie LGD. Upoważniony pracownik biura LGD przyjmował uwagi i wnioski związane z zasadami monitorowania i ewaluacji LSR.

3. Ankieta internetowa

Równocześnie na stronie internetowej LGD została opublikowana **ankieta internetowa** określająca zakres planowanego monitoringu i ewaluacji, narzędzia oraz częstotliwość realizacji.

4. Panel ekspertów

Zebrane wnioski i uwagi z badania ankietowego oraz działalności punktu konsultacyjnego zostały zweryfikowane przez uczestników panelu ekspertów. Efektem prac panelu ekspertów było wypracowanie spójnego systemu monitorowania i ewaluacji LSR.

5. Konsultacje społeczne

Wypracowany projekt zasad monitorowania i ewaluacji LSR został uzgodniony i zatwierdzony przez uczestników konsultacji społecznych, które odbyły się w grudniu 2015 roku.

ETAP V Przygotowanie planu komunikacyjnego w odniesieniu do realizacji LSR

Ostatni etap procesu opracowania LSR, który został poddany partycypacji społecznej dotyczył przygotowania planu komunikacyjnego związanego z realizacją LSR.

1. Zogniskowany wywiad grupowy – grupa fokusowa

Założenia do planu komunikacji zostały opracowane przez Grupę fokusową składającą się członków organów LGD oraz przedstawicieli najważniejszych instytucji społecznych i gospodarczych**.** Na spotkaniu zorganizowanym pod koniec listopada 2015 roku członkowie grupy dokonali przeglądu i analizy efektów działań komunikacyjnych w poprzednim okresie realizacji LSR, zidentyfikowali najważniejsze problemy komunikacyjne oraz na ich podstawie wyznaczyli priorytety i katalog działań komunikacyjnych odnoszących się do realizacji LSR na lata 2016-2022.

2. Konsultacje internetowe

W kolejnym etapie zostały przeprowadzone **konsultacje internetowe**. Propozycje celów i działań komunikacyjnych zostały opublikowane na stronie internetowej LGD w formie ankiety online. Przedmiotem konsultacji były m. in.: analiza potrzeb / problemów komunikacyjnych, analiza skutecznych narzędzi komunikowania się ze społecznością, ocena efektywności działań komunikacyjnych. W ten sposób lokalna społeczność obszaru uzyskała możliwość zgłaszania sowich uwag i pomysłów do projektu.

3. Punkt konsultacyjny

Równolegle do konsultacji internetowych działał **punkt konsultacyjny** w siedzibie LGD.

4. Panel ekspertów

Zebrane wnioski i uwagi zostały następnie poddane dalszej analizie przez Panel ekspertów. Członkowie panelu ekspertów mieli możliwość doprecyzowania założeń planu komunikacji.

5. Konsultacje społeczne

Ostatecznie projekt planu komunikacji został poddany **konsultacjom społecznym** wśród członków Lokalnej Grupy działania.

Wyniki przeprowadzonych konsultacji zostały uwzględnione w Lokalnej Strategii Rozwoju.

Tabela 3. Opis zastosowanych metod partycypacyjnych w na poszczególnych etapach procesu opracowania LSR

Etap opracowania LSR	Zastosowane metody partycypacyjne	Termin realizacji	Liczba uczestników	Potwierdzenie (Źródła danych)
ETAP I Diagnoza i analiza SWOT	**Badania ankietowe**	Wrzesień 2015	356	Ankiety, raport
	Warsztaty strategiczne	Wrzesień 2015	164	Lista obecności, dokumentacja fotograficzna
	Zogniskowany wywiad grupowy	22.09.2015	14	Lista obecności, dokumentacja fotograficzna
	Konsultacje	Wrzesień –	nd	Wydruki ze strony

	internetowe	październik 2015		internetowej, arkusz wniosków i uwag
	Spotkanie grupy fokusowej dotyczące diagnozy i analizy SWOT	30.10.2015	14	Listy obecności, dokumentacja fotograficzna
	Konsultacje społeczne	10.11.2015	14	Listy obecności, dokumentacja fotograficzna
ETAP II Określenie celów i wskaźników w odniesieniu do opracowania LSR oraz opracowania planu działania	**Warsztaty strategiczne**	Wrzesień 2015	164	Listy obecności, dokumentacja fotograficzna
	Ankieta internetowa	Październik 2015	nd	Wydruki ze strony internetowej
	Zogniskowany wywiad grupowy	13.10.2015	12	Lista obecności, dokumentacja fotograficzna
	Konsultacje społeczne	20.10.2015	14	Listy obecności, dokumentacja fotograficzna
	Konsultacje internetowe	Październik 2015	nd	Wydruki ze strony internetowej, arkusz wniosków i uwag
	Punkt konsultacyjny	Listopad 2015	8	Zestawienie udzielonych usług informacyjnych
	Panel ekspertów	4.11.2015	14	Lista obecności, dokumentacja fotograficzna
ETAP III Opracowanie zasad wyboru operacji i ustalania ich kryteriów wyboru	**Panel ekspertów**	15.10.2015	14	Lista obecności, dokumentacja fotograficzna
	Konsultacje internetowe	Listopad 2015	nd	Wydruk ze strony internetowej, arkusz wniosków i uwag
	Punkt konsultacyjny	Listopad 2015	10	Zestawienie udzielonych usług informacyjnych
	Zogniskowany wywiad grupowy	28.10.2015	14	Lista obecności, dokumentacja fotograficzna
	Konsultacje społeczne	27.11.2015	14	Lista obecności, dokumentacja fotograficzna
ETAP IV Opracowanie zasad monitorowania i ewaluacji	**Badanie ewaluacyjne – badanie ankietowe**	Maj 2015	nd	Raport z badania ewaluacyjnego Ankieta
	Zogniskowany wywiad grupowy	12.11.2015	14	Lista obecności, dokumentacja fotograficzna
	Punkt konsultacyjny	Listopad/grudzień 2015	5	Zestawienie udzielonych usług informacyjnych
	Ankieta internetowa	Listopad/grudzień 2015	nd	Wydruki ze strony internetowej
	Panel ekspertów	19.11.2015	14	Lista obecności, dokumentacja fotograficzna
	Konsultacje społeczne	10.12.2015	14	Lista obecności, dokumentacja fotograficzna
ETAP V Przygotowanie planu komunikacyjnego w odniesieniu do realizacji LSR	**Zogniskowany wywiad grupowy**	26.11.2015	14	Lista obecności, dokumentacja fotograficzna
	Konsultacje internetowe	Listopad/grudzień 2015	nd	Wydruk ze strony internetowej, arkusz wniosków i uwag
	Punkt konsultacyjny	Listopad/grudzień 2015	6	Zestawienie udzielonych usług informacyjnych
	Panel ekspertów	02.12.2015	12	Lista obecności, dokumentacja fotograficzna
	Konsultacje społeczne	16.12.2015	14	Lista obecności, dokumentacja fotograficzna

Rozdział III Diagnoza - opis obszaru i ludności

1. Określenie grup szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR oraz problemów i obszarów interwencji odnoszących się do tych grup.

1.1 Potencjał demograficzny LGD „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem''

Obszar działania „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem" składa się z 9 gmin wiejskich oraz 1miejsko-wiejskiej – Kock. Teren LGD zamieszkuje ok. 58 738 tys. ludności, z czego ok 49,2 % stanowią mężczyźni a ok 50,8 %. kobiety. Na obszarze LGD występuje zbilansowana struktura płciowa mieszkańców z niewielką przewagą kobiet. Szczegółowe dane dotyczące struktury ludności przedstawiono poniżej.

Tabela 4. Struktura ludności na obszarze LGD „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem''.

Gmina	Liczba ludności	Mężczyźni	Kobiety	Gęstość zaludnienia os/km²
		%	%	
Abramów	4192	50,2	49,8	50
Firlej	6020	49,3	50,7	48
Jeziorzany	2945	49,2	50,8	44
Kamionka	6414	48,4	51,6	57
Kock	6667	49,3	50,7	66
Lubartów	11158	49,4	50,6	70
Michów	6140	49,2	50,8	45
Niedźwiada	6280	49,8	50,2	66
Ostrówek	4026	48,0	52,0	45
Serniki	4896	48,9	51,1	65
LGD Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem	**58 738**	**49,2**	**50,8**	**56**
lubelskie	**2156150**	**48,5**	**51,5**	**86**
Polska	**38495659**	**48,4**	**51,6**	**123**

Źródło: na podstawie danych z GUS - www.bdl.pl , stan na 31.12.2013 r.

Z powyższych danych wynika, że najwięcej osób zamieszkuje w gminach: Lubartów, Kock oraz Kamionka, zaś najmniej w gminach Jeziorzany i Ostrówek. Obszar charakteryzuje się niską gęstością zaludnienia - ok. 56 os./km², podczas gdy w woj. lubelskim średnia gęstość zaludnienia wynosi 86 os./km². Gminami o najwyższej gęstości zaludnienia są gminy: Lubartów, Kock, Niedźwiada i Serniki, z kolei w gminie Jeziorzany, Ostrówek i Michów obserwuję się najniższą gęstość zaludnienia. **Liczba mieszkańców stanowi 2,7 % ludności w całym województwie lubelskim. Obszary wiejskie zamieszkuje 55 326 osób, co stanowi 94,2 % obszaru LGD. To znacznie więcej niż w Polsce, gdzie około 39,6 % mieszkańców kraju to ludność wiejska.**

Według danych GUS na obszarze LGD w latach 2007-2013 następowała zmiana liczby ludności. W latach 2009-2011 na analizowanym obszarze utrzymywał się trend związany z przyrostem ogólnej liczby ludności. Od 2011-2013 roku występuje niewielki ubytek liczby mieszkańców (w stosunku do szczytowego okresu w 2011 r. jest to około 136 osób). Łącznie na przestrzeni lat 2007-2013 liczba mieszkańców obszaru LGD zwiększyła się o 261 osób. Jednym z istotnych czynników wpływających na wartość kapitału społecznego jest wskaźnik przyrostu naturalnego ukazujący różnice między liczbą urodzeń żywych, a liczbą zgonów na badanym obszarze. Zmniejszająca się liczba ludności jest pochodną ujemnego przyrostu naturalnego, który utrzymuje się na obszarze LGD w analizowanych latach.

W 2013 r. przyrost naturalny wyniósł -143,0 osób, przy czym w 2007 wynosił on tylko -45 osób. Analiza przyrostu naturalnego w poszczególnych gminach ukazuje duże wewnętrzne zróżnicowanie. W gminach Kamionka, Kock odnotowano bardzo wysoki ujemny przyrost naturalny.

W pozostałych gminach wartości przyrostu naturalnego wynosiły pomiędzy -5,0 do -17,0. Jedynie w gminie Lubartów przyrost naturalny był dodatni i wynosił 8,0**. Trend utrzymującego się na obszarze LGD ujemnego przyrostu naturalnego będzie powodował starzenie się społeczeństwa, przyczyni się do zamykania szkół, zwiększenia bezrobocia, zwiększenia wydatków na pomoc społeczną, wzrost wskaźnika obciążenia ludności w wieku produkcyjnym ludnością w wieku poprodukcyjnym.**

Na obszarze LGD występuje ujemne saldo migracji (utrzymujące się w latach 2007-2010 oraz w latach 2012-2013) czyli więcej osób opuszało ten teren, niż wprowadzało się. Najbardziej atrakcyjne są dla migrantów gminy Lubartów oraz Kamionka, w których saldo migracji w 2013 r. były dodatnie i wynosiły analogicznie 87,0 i 7,0. Największy ubytek mieszkańców w wyniku migracji dotkną zaś gminę Jeziorzany. W konsekwencji utrzymujące się ujemne saldo migracji będzie miało wpływ na zmniejszenie potencjału gospodarczego obszaru LGD. Z uwagi na fakt, iż jednym z czynników determinujących zmianę miejsca zamieszkania są czynniki ekonomiczne, wysoki ujemny wskaźnik

migracji świadczy o niskiej atrakcyjności obszaru LGD, brakiem miejsc pracy, oraz satysfakcjonującego wynagrodzenia, a także podniesienia standardu warunków mieszkaniowych. Taki stan rzeczy może mieć związek z wyjazdami (emigracją) młodych mieszkańców obszaru LGD do nieopodal położonego miasta Lublin, w celu poszukiwania lepszej perspektywy pracy i lepszego standardu życia. **Proces przemieszczania się ludności przyczynia się, ze względu na selektywność migracji (migrują przede wszystkim ludzie młodzi, lepiej wykształceni, bardziej przedsiębiorczy i innowacyjni), do zmniejszania potencjalnych zasobów pracy i obniżania ich jakości. Zagrożeniem dla obszaru działania LGD stałoby się wówczas wyludnianie się obszarów wiejskich, głównie wskutek ubytku migracyjnego ludności.**

Strukturę wiekową ludności obszaru najlepiej przedstawić za pomocą liczby osób w wieku przedprodukcyjnym, czyli od 0-17 lat, w wieku produkcyjnym, czyli 18-60 kobiety oraz 18-65 mężczyźni, a także poprodukcyjnym powyżej 60 lat dla kobiet i 65 dla mężczyzn. Struktura wieku ludności wykazuje zdecydowaną przewagę ludności w wieku produkcyjnym, która wynosi obecnie 61,5% ogólnej liczby ludności. Dane dotyczące struktury wiekowej mieszkańców (w podziale na ekonomiczne grupy wieku) wskazują, że na analizowanym obszarze występuje korzystniejsza sytuacja demograficzna niż w woj. lubelskim. Wskazują na to dane z 2013 roku dotyczące udziału osób w wieku przedprodukcyjnym w ogóle mieszkańców. Odsetek osób młodych w wieku przedprodukcyjnym na obszarze LGD wynosi 20,1 % a w województwie lubelskim 18,3%, także w przypadku analizy odsetka osób w wieku poprodukcyjnym w ogóle ludności widzimy utrzymującą się zależność: na całym obszarze LGD dane są lepsze niż średnia wojewódzka. Jedynie wskaźnik osób w wieku produkcyjnym jest niższy niż w woj. lubelskim – 62,7 %.

Tabela 5. Struktura wiekowa i charakterystyka zmian demograficznych w LGD.

STRUKTURA WIEKOWA I CHARAKTERYSTYKA ZMIAN DEMOGRAFICZNYCH				
Gmina	**osoby w wieku przedprodukcyjnym**	**osoby w wieku produkcyjnym**	**osoby w wieku poprodukcyjnym**	**przyrost naturalny**
Abramów	**765**	**2544**	**883**	**-5**
w tym kobiety:	384	1107	598	
Firlej	**1204**	**3680**	**1136**	**-17**
w tym kobiety:	576	1671	804	
Jeziorzany	**517**	**1835**	**593**	**-13**
w tym kobiety:	268	809	418	
Kamionka	**1303**	**3971**	**1140**	**-27**
w tym kobiety:	660	1843	804	
Kock	**1334**	**4139**	**1194**	**-44**
w tym kobiety:	672	1871	838	
Lubartów	**2434**	**7029**	**1695**	**8**
w tym kobiety:	1173	3267	1210	
Michów	**1119**	**3702**	**1319**	**-12**
w tym kobiety:	543	1699	877	
Niedźwiada	**1294**	**3862**	**1124**	**-13**
w tym kobiety:	621	1732	802	
Ostrówek	**869**	**2320**	**837**	**-12**
w tym kobiety:	438	1056	601	
Serniki	**978**	**3032**	**886**	**-8**
w tym kobiety:	493	1389	620	
LGD Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem	**11 817**	**36 114**	**10 807**	**-143**
woj. lubelskie	**395257**	**1352470**	**408423**	**-3111**

Źródło: na podstawie danych z GUS - www.bdl.pl , stan na 31.12.2013 r.

Tabela 6. Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym oraz ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym na obszarze LGD.

Gmina	Liczba ludności w gminie	Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym	Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym
Abramów	4192	115,4	64,8

Firlej	6020	94,4	63,6
Jeziorzany	2945	114,7	60,5
Kamionka	6414	89,5	61,5
Kock	6667	91,3	61,1
Lubartów	11158	69,6	58,7
Michów	6140	117,9	65,9
Niedźwiada	6280	86,9	62,6
Ostrówek	4026	96,3	73,5
Serniki	4896	90,6	61,5
LGD Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem	**58 738**	**91,5**	**62,6**

Źródło: na podstawie danych z GUS - www.bdl.pl , stan na 31.12.2013 r.

Drugi wskaźnik obciążenia demograficznego pokazuje jak wiele osób w wieku nieprodukcyjnym przypada na 100 osób w wieku produkcyjnym. Im wyższa wartość, tym większe obciążenie demograficzne – jedna osoba pracująca musi bowiem utrzymać większą liczbę osób pozostających bez pracy. Średnia krajowa w 2013 roku wynosiła 57,6 wyniki obszaru są nieco wyższe niż średnia. Największe zróżnicowanie jest w przypadku pierwszego wskaźnika obciążenia tj. liczbę osób w wieku poprodukcyjnym do 100 osób w wieku przedprodukcyjnym (stosunek liczby osób starszych do dzieci). Wynosi on na obszarze LGD 91,5 i jest niższy od wskaźnika dla kraju (101,2).

Analiza dotychczasowej struktury demograficznej pokazuje, że obszar LGD charakteryzują wartości znacznie lepsze niż średnia województwa i kraju. Jednak wyniki analiz pokazują, że w gminach Abramów, Jeziorzany, Michów zaczynają odczuwać silną presję demograficzną związaną ze wzrostem odsetka najstarszych mieszkańców. W kolejnych latach liczba osób w wieku poprodukcyjnym ulegnie dalszemu wzrostowi, co wymusi rozwój usług i produktów kierowanych do osób w wieku poprodukcyjnym.

Tabela 7. Ludność w wieku 13 lat i więcej według poziomu wykształcenia (2011 rok).

Powiat	Ludność w wieku 13 lat i więcej wg poziomu wykształcenia					
	wyższe	**średnie i policealne**	**zasadnicze zawodowe**	**gimnazjalne**	**podstawowe ukończone**	**podstawowe nieukończone i brak**
lubartowski	11,8	27,8	21,3	5,7	27,2	2,0
woj. lubelskie	16,2	31,5	19,3	5,3	21,0	1,9
kraj	17,0	31,6	21,7	4,9	18,3	1,4

Źródło: na podstawie danych z GUS – Narodowy Spis Powszechny z 2011 r.

Istotną cechą demograficzną jest poziom wykształcenia mieszkańców. Dane z Narodowego Spisu Powszechnego przeprowadzonego w 2011 r. pokazują, że struktura wykształcenia mieszkańców LGD jest słabsza niż średnie wyniki w woj. lubelskim i w kraju. Największy odsetek ludności legitymuję się wykształceniem średnim i policealnym oraz zasadniczo zawodowym. Najmniejszą grupę stanowią osoby bez wykształcenia i takie które nie ukończyły szkoły podstawowej. Osoby z wykształceniem wyższym stanowiły tylko 11,8 % badanych przy średniej krajowej 17 %. Przyczyną takiego stanu rzeczy jest utrudniony ze względów ekonomicznych dostęp do szkół ponadpodstawowych uczniów wywodzących się z biedniejszych rodzin wiejskich oraz niska świadomość społeczna mieszkańców tradycyjnych wsi.

Na obszarze LGD od kilku lat utrzymuje się trend spadku liczba ludności. Teren ten charakteryzuje zbilansowana struktura płciowa i niski przyrost naturalny. Na całym obszarze występuje zjawisko zmniejszania się osób młodych i jednoczesnego przyrostu osób starszych. Wykształcenie osób zamieszkujących na terenie LGD jest niższe niż średnia krajowa i wojewódzka. Za szczególnie niepokojącą tendencje należy uznać ujemne saldo migracji.

1.2 Grupy szczególnie istotne z punktu widzenia realizacji Strategii

Przeprowadzone analizy oparte na danych statystycznych, badaniu ankietowym, wynikach wypracowanych podczas zogniskowanych wywiadów grupowych z przedstawicielami ośrodków pomocy społecznej z terenu wszystkich gmin oraz Powiatowego Urzędu Pracy oraz w wyniku spotkań konsultacyjnych z mieszkańcami jednoznacznie pokazują, że grupami które są istotne z punktu widzenia realizacji LSR i w szczególny sposób powinny być brane pod uwagę przy określeniu podmiotów zagrożonymi różnymi formami wykluczenia społecznego są przede wszystkim:

- **osoby długotrwale bezrobotne,**
- **osoby powyżej 50 roku życia,**
- **osoby o niskich kwalifikacjach,**
- **osoby młode w wieku 18-35 lat,**
- **kobiety zamieszkujące obszary wiejskie.**

Pierwsza zidentyfikowana grupa to osoby długotrwale bezrobotne, defaworyzowane ze względu na dostęp do rynku pracy, przez co zagrożone są ubóstwem i wykluczeniem społecznym. Grupa został wybrana ze względu na analizę bezrobocia na obszarze LGD, które jest bardzo wysokie -17,5 % w 2013 r. (przy 14,4 % dla całego województwa). Wytypowana grupa bezrobotnych stanowi największy odsetek wśród osób bezrobotnych – 61,9 %. Osoby w tym przedziale wiekowym charakteryzują się przeważnie niskim poziomem wykształcenia, niskimi kompetencjami, a przede wszystkim długim okresem pozostawania bez pracy.

Drugą grupę stanowią osoby posiadające niskie kwalifikacje, które stanowią 38,4 % ogółu osób bezrobotnych zarejestrowanych w PUP w Lubartowie. Osobom posiadającym niskie kwalifikacje trudno odnaleźć się na rynku pracy, dlatego w dużej mierze zasilają grono osób długotrwale bezrobotnych. Grupę tą zasilają przeważnie osoby posiadające co najwyżej średnie wykształcenie, nie podnoszące w żaden sposób kwalifikacji i umiejętności zawodowych.

Kolejna grupa to osoby młode w wieku 18-35 lat, w tym młodzież wchodząca na rynek pracy, która ze względu na brak doświadczenia zawodowego i związane z tym problemy ze znalezieniem zatrudnienia zagrożona jest bezrobociem, a dalej wykluczeniem społecznym. Ponadto grupa ta charakteryzuje się dużą mobilnością, co wpływa na wyludnienie się obszaru LGD (wskaźnik migracji na poziomie -156 w 2013 roku). Bezrobocie osób młodych nie jest jedynie problemem braku pracy, ale braku możliwości prawidłowego funkcjonowania społecznego i udziału w życiu społeczności lokalnej. Młody człowiek nie posiadający pracy, w większym stopniu jest narażony na demoralizację i uleganie różnym patologiom. Jednak odwołując się do wskaźników liczbowych, stopa bezrobocia wśród osób młodych utrzymuje się nieprzerwanie na wysokim poziomie i wynosi 72 %.

Osoby w wieku 50 lat i więcej, to grupa, której liczebność z roku na rok rośnie ze względu na zjawisko starzenia się społeczeństwa na obszarze LGD. Mając na uwadze perspektywę starzejącego się społeczeństwa i związaną z tym zjawiskiem mniejszą liczbę osób w tzw. wieku produkcyjnym, działania w ramach realizacji LRS powinny zostać skierowane do osób po pięćdziesiątym roku życia. Osoby starsze potrzebują wsparcia w postaci, przede wszystkim szkoleń prowadzących do podniesienia, uzupełnienia lub zmiany kwalifikacji zawodowych tych osób.

Ostatnią grupę stanowią kobiety zamieszkujące obszary wiejskie. Wśród osób bezrobotnych zarejestrowanych w PUP w Lubartowie osoby bezrobotne zamieszkałe na wsi stanowiły 69 % ogółu bezrobotnych z czego 50,4 % stanowiły kobiety. Niskie kwalifikacje kobiet zamieszkujących obszary wiejskie, stanowią jedną z ważniejszych barier do przezwyciężania bezrobocia i ożywienia gospodarczego obszarów wiejskich. Osoby o niższym poziomie wykształcenia są mniej mobilne zawodowo i jednocześnie nie przejawiają aktywności w celu uzyskania kwalifikacji pożądanych na rynku pracy. U podstaw tego zjawiska leży zazwyczaj brak motywacji do dalszego kształcenia się. Rodziny zamieszkujące na terenach wiejskich są to przede wszystkim rodziny wielopokoleniowe. W tradycyjnej rodzinie wiejskiej, kobiety nie widziały potrzeby podejmowania pracy, w związku z pracą i uzyskiwaniem dochodów z własnego gospodarstwa nie istniała potrzeba specjalnego organizowania opieki nad małymi dziećmi, gdyż w sytuacji wspólnego zamieszkiwania wielu pokoleń, podczas pracy w gospodarstwie domowym dziećmi opiekowali się członkowie rodziny. Nie podejmowanie pracy zarobkowej, niskie kwalifikacje i umiejętności zawodowe oraz głównie brak doświadczenia zawodowego kobiet „wiejskich'' stało się przyczyną ich bierności zawodowej i wykluczenia społecznego. Główną rolą kobiety na wsi stała się opieka nad osobami zależnymi tj. dziećmi i osobami starszymi, a także obowiązki w gospodarstwie domowym. Główną barierą powstrzymującą młode kobiety „wiejskie'' przed podjęciem pracy jest niedostateczny lub całkowity brak instytucjonalnych form opieki nad dziećmi. W wielu wsiach przedszkola nie istnieją i młode matki muszą same zapewnić opiekę dzieciom. Występuje, także bariera komunikacyjna, związana z lokalizacją miejsc pracy w głównie w mieście powiatowym – Lubartów.

Należy podkreślić, iż podczas spotkań konsultacyjnych mieszkańcy gmin typowali, także inne grupy defaworyzowane i wykluczone społecznie na obszarze LGD, które ich zdaniem wymagają wsparcia w ich środowisku. Po głębszej analizie wszystkich danych oraz wyników konsultacji wybrano 5 grup, które ze względu na swoją specyfikę i skalę problemu powinny zostać potraktowane priorytetowo i zostać objęte interwencją, tj. długotrwale bezrobotni – 44% wskazań, osoby w wieku 50 lat i więcej – 52 % wskazań, osoby o niskich kwalifikacjach – 37 % wskazań, osoby młode w wieku 18-35 lat – 36 % wskazań.

2. Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości

Jednym z podstawowych uwarunkowań rozwoju danego obszaru jest jego lokalizacja. Obszar LGD posiada dogodne warunki rozwoju ze względu na położenie geograficzne: w niewielkiej odległości (24-26 km) od ośrodka o znaczeniu krajowym jakim jest miasto Lublin – centrum Aglomeracji Lubelskiej oraz Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego.

Charakterystyka podmiotów gospodarki narodowej

Na obszarze LGD działa łącznie 2916 podmiotów gospodarki narodowej z czego 95,6 % stanowią podmioty sektora prywatnego. Sektor publiczny tworzy łącznie 129 podmiotów. Na obszarze funkcjonuje również 161 organizacji i stowarzyszeń**. Zauważalny jest trend rosnący w liczbie przedsiębiorstw sektora prywatnego na terenie LGD, 2431 podmiotów gospodarczych sektora prywatnego w 2007 roku do 2787 w 2013 r. Rośnie liczba jednostek nowo zarejestrowanych na 10 tys. mieszkańców.**

Największy potencjał gospodarczy skupiony jest w gminie Lubartów. Zlokalizowanych jest tutaj najwięcej przedsiębiorstw (686), zarówno osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą (567) oraz spółek cywilnych (39).Najmniej podmiotów sektora prywatnego zlokalizowanych jest w gminie Ostrówek oraz Jeziorzany.

Tabela 8. Struktura podmiotów gospodarczych poszczególnych gmin obszaru LGD w 2013 r.

	LICZBA PODMIOTÓW GOSPODARKI NARODOWEJ				
Gmina	**Spółki handlowe**	**Spółki cywilne**	**Spółdzielnie**	**Fundacje, stowarzyszenia, organizacje**	**Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą**
Abramów	2	3	2	10	133
Firlej	5	9	2	18	184
Jeziorzany	4	5	4	14	70
Kamionka	20	16	2	21	304
Kock	6	17	6	18	348
Lubartów	16	39	2	26	567
Michów	3	14	4	8	239
Niedźwiada	5	12	3	18	203
Ostrówek	1	4	2	13	113
Serniki	1	9	1	15	151
LGD Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem	**63**	**128**	**28**	**161**	**2312**

Źródło: na podstawie danych z GUS - www.bdl.pl , stan na 31.12.2013 r.

Według raportu „Atrakcyjność inwestycyjna województwa i podregionów Polski 2013'' opracowanego przez Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową we współpracy z Fundacją Konrada Adenauera, podregion lubelski (w którego skład wchodzą gminy należące do LGD) wypada korzystnie w porównaniu do innych podregionów Polski. W raporcie według kategorii atrakcyjności podregionu dla działalności przemysłowej, wspomniany wyżej obszar uzyskał niskie noty wśród innych podregionów Polski, jednak według kategorii atrakcyjności podregionu dla działalności usługowej oraz atrakcyjności inwestycyjnej dla działalności zaawansowanej technologicznie w 2013 roku otrzymał wysokie noty.

Na terenie LGD „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem'' najwięcej podmiotów prowadzi działalność w branży: handel, budownictwo i usługi. Należy jednak zauważyć, że podmioty występujące najczęściej (handel i drobne usługi) są zazwyczaj jednostkami zatrudniającymi niewiele osób. Większość firm działających na terenie LGD to mikroprzedsiębiorstwa, w których pracuje tylko właściciel bądź zatrudniają kilka osób maksymalnie 9 osób. Podmioty gospodarcze funkcjonujące w analizowanym obszarze zajmują się przede wszystkim usługami skierowanymi do mieszkańców oraz świadczą usługi, których głównymi odbiorcami są turyści.

Tabela 9. Klasy wielkości podmiotów gospodarczych na obszarze funkcjonalnym LSR w 2013 roku.

	Klasy wielkości podmiotów gospodarczych			
Gmina	**Ogółem**	**0-9**	**10-49**	**50-249**
Abramów	167	159	7	1
Firlej	244	233	8	3
Jeziorzany	111	104	6	1
Kamionka	390	378	10	2
Kock	427	407	16	4
Lubartów	686	663	22	1
Michów	288	280	6	2
Niedźwiada	260	250	10	0
Ostrówek	151	143	8	0
Serniki	192	181	11	0
LGD Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem	**2916**	**2798**	**104**	**14**
woj. lubelskie	**169618**	**162669**	**5701**	**1248**

Źródło: na podstawie danych z GUS - www.bdl.pl , stan na 31.12.2013 r.

2.2 Poziom rozwoju przedsiębiorczości

Wskaźnik przedsiębiorczości posłuży monitoringowi długofalowego oddziaływania LSR na rozwój gospodarczy. Wskaźnik przedstawia ilość podmiotów gospodarczych w systemie REGON na 1000 mieszkańców.

Tabela 10. Wskaźnik przedsiębiorczości dla gmin obszaru LGD w latach 2007-2013.

Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON (stan w dniu 31 XII)	2009	2010	2011	2012	2013
	2567	2720	2737	2863	2916
Liczba mieszkańców LSR	58371	58852	58874	58792	58738
Wskaźnik przedsiębiorczości LGD	43,97	46,21	46,48	48,69	49,64
Wskaźnik przedsiębiorczości dla woj. lubelskiego	72,4	75,3	74,6	76,7	78,7

Źródło: na podstawie danych z GUS - www.bdl.pl

Z powyższej tabeli wynika, że wskaźnik przedsiębiorczości dla obszaru LSR od 2009 do 2013 roku rósł oraz, że jest o 58 % niższy od wartości wskaźnika dla woj. lubelskiego.

2.3 Potencjał rozwojowy obszaru

Z analitycznego punktu widzenia szczególnie ważne jest wskazanie branż gospodarki mające kluczowe znaczenie dla rozwoju regonu. **Jako branże rozwojowe obszaru LGD określone zostały: branża turystyczna i okołoturystyczna oraz branża usługowa.** W toku przeprowadzonych analiz o charakterze diagnostycznym oraz w celu uzyskania informacji dotyczących potrzeb i postrzegania kierunków rozwoju z punktu widzenia mieszkańców obszaru LGD przeprowadzono konsultacje. Spostrzeżenia mieszkańców dotyczące kierunków rozwoju pokrywają się z istniejącą specyfiką i zasobami regionu - atrakcyjne tereny przyrodniczo-środowiskowe (rzeka Wieprz, duża lesistość, pomniki przyrody, jeziora). Przeprowadzona analiza, potwierdziła, że najbardziej rozwojową branżą na terenie LGD „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem'' jest turystyka oraz działalność około turystyczna. Obszar LGD posiada walory przyrodnicze i kulturowe, które przyciągają z roku na rok coraz więcej turystów. Turystyka jest branżą, której rozwój obserwuje się w Polsce i na świecie.

Rozwojowym kierunkiem jest, także branża usługowa, rozumiana szczególnie jako budownictwo i handel. W handlu oraz w budownictwie działa największa ilość przedsiębiorców prowadzących działalność, dlatego konieczne jest wsparcie rozwojowe dla tych podmiotów, aby utrzymały się na rynku. Trzecia branża w którą inwestowanie może przynieść regionowi rozwój jest przetwórstwo przemysłowe związane z lokalnymi produktami rolnymi. Dzięki czystemu środowisku na terenie LGD panują korzystne warunki do produkcji zdrowej żywności, na którą aktualnie występuje duże zapotrzebowanie w związku z modą na zdrowy styl życia.

Powiat Lubartowski (na którego obszarze położone są gminy tworzące LGD „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem") jest atrakcyjnym inwestycyjnie powiatem – według rankingu przeprowadzonego na potrzeby Programu Partner COI zajmuje wysoką 8 pozycję pośród 24 powiatów Lubelszczyzny. Atutami inwestycyjnymi powiatu lubartowskiego są: korzystna lokalizacja (blisko Lublina – stolicy województwa i ważnego ośrodka naukowego, przy drodze krajowej nr 19, blisko wschodniej granicy UE), dobrze rozwinięta sieć dróg, liczne tereny inwestycyjne znajdujące się w granicach powiatu ich duża atrakcyjność pod względem lokalizacyjnym i cenowym, bogate dziedzictwo kulturowe (liczne zabytki architektury i kultury), wolne tereny rekreacyjne do rozwoju różnych form turystyki (w tym agroturystyki).

Na obszarze LGD istnieje potrzeba kreowania przedsiębiorczości w środowisku wiejskim, szukania w ten sposób możliwości zatrudnienia i zwiększenia dochodów ludności wiejskiej. Odbywać się to może poprzez: rozwój infrastruktury obszarów wiejskich, zagospodarowanie produktów rolniczych, wykorzystanie zasobów naturalnych tych obszarów, wykorzystanie zasobów wytwórczych obszarów wiejskich, w tym zasobów środowiska i jego walorów krajobrazowych.

2.4 Przedsiębiorczość społeczna

Ekonomia społeczna obejmuje sektor gospodarczy, w którym następuje połączenie działalności gospodarczej z celami społecznymi, zmierzające do ograniczenia zjawiska marginalizacji i wykluczenia społecznego oraz aktywizacji i integracji społecznej. Podmiotami, które uwzględniają te wszystkie elementy są między innymi spółdzielnie socjalne. Liczba spółdzielni socjalnych w roku 2013 na terenie województwa lubelskiego wynosiła 41 i nie zmieniła się w porównaniu do roku 2012.

Obszar LGD charakteryzuję się niskim poziomem przedsiębiorczości społecznej. Na terenie gmin działają jedynie dwie spółdzielnie socjalne:

- Spółdzielnia Socjalna „Słoneczny Brzeg'' w miejscowości Firlej,
- Spółdzielnia Socjalna „Integracja'' w Zabielu.

Obszarem działań spółdzielni jest przeciwdziałanie bezrobociu, rozwój gospodarczy, działania na rzecz integracji i reintegracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Wskazać należy, iż podczas procesu konsultacji społecznych przedstawiciele lokalnych społeczności wyrażali potrzebę tworzenia spółdzielni socjalnych na obszarze LSR, które mogą stanowić efektywny instrument wsparcia osób przede wszystkim z grup defaworyzowanych.

3. Opis rynku pracy

3.1 Poziom i struktura zatrudnienia

Rynek pracy jest kluczową dziedziną, charakteryzującą potencjał i ograniczenia rozwojowe poszczególnych obszarów. W przypadku terenu objętego działalnością LGD **charakterystycznym elementem jest niski stopień aktywności ekonomicznej ludności** (obliczany jako liczba zatrudnionych na 1.000 mieszkańców).

Tabela 11. Pracujący na 1000 ludności na obszarze LGD w latach 2007-2013.

Gmina	Pracujący na 1000 ludności w latach 2007-2013							Zmiana w latach 2007-2013
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
Abramów	45	49	52	54	51	48	40	**-5**
Firlej	52	51	58	60	59	71	63	**11**
Jeziorzany	86	76	82	83	89	100	91	**5**
Kamionka	69	70	72	74	80	81	88	**19**
Kock	66	72	68	64	69	72	64	**-2**
Lubartów	87	85	64	68	90	76	87	**0**
Michów	77	77	77	74	81	82	77	**0**
Niedźwiada	41	38	36	36	40	50	40	**-1**
Ostrówek	44	45	49	46	46	48	38	**-6**
Serniki	28	30	30	32	28	26	26	**-2**
powiat lubartowski	**114**	**116**	**119**	**118**	**118**	**120**	**123**	**9**
woj. lubelskie	**166**	**169**	**169**	**169**	**170**	**169**	**172**	**6**
POLSKA	**220**	**226**	**223**	**223**	**224**	**223**	**226**	**6**

Źródło: na podstawie danych z GUS - www.bdl.pl

Na analizowanym terenie we wszystkich gminach wartość współczynnika aktywności zawodowej znacznie odbiegał od wartości wskaźnika dla województwa lubelskiego i Polski. Skrajnie niskie wartości charakteryzują cztery gminy: Serniki, Ostrówek, Abramów i Niedźwiada.

W przypadku obszaru LGD w odniesieniu do aktywności zawodowej mieszkańców występują przeciwstawne tendencje. Współczynnik aktywności zawodowej w roku 2013 w stosunku do roku 2007 wzrósł w gminie Firlej, Jeziorzany, Kamionka. W gminach Serniki Ostrówek, Niedźwiada, Kock i Abramów wskaźnik ten uległ zmniejszeniu. W gminie Lubartów i Michów wskaźnik osiągnął takie same wartości w 2007 i 2013 roku. W okresie lat 2007-2013 tylko w gminie Kamionka wskaźnik aktywności zawodowej ulegał corocznemu zwiększeniu.

Analiza danych dotyczących wszystkich osób pracujących w konkretnych sektorach gospodarki, potwierdza rolniczy charakter obszaru LGD. Osoby pracujące w rolnictwie stanowią zdecydowaną większość ogółu pracujących. Według stanu na 31.12.2013 roku spośród 26,1 tys. osób pracujących, 15,1 tys. osób zatrudnionych jest w rolnictwie, leśnictwie, rybactwie i rybołówstwie, co stanowi 58% pracujących ogółem. Jest to wskaźnik, prawie 3-krotnie wyższy niż w podregionie lubelskimi (21,8%), świadczący o typowo rolniczym charakterze. W analogicznym okresie średnia pracujących w sektorze rolnym w województwie lubelskim wynosiła 38,5%. Drugim w kolejności sektorem pod względem liczby pracujących są szeroko rozumiane usługi (18%). W przemyśle i budownictwie pracuje 15% ogółu pracujących.

Tabela 12. Pracujący według sekcji PKD 2007 na obszarze LGD w latach 2007-2013 .

Powiat	Pracujący wg PKD 2007 w latach 2007-2013 (w osobach)							Zmiana w latach 2007-2013
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo								
lubartowski	16004	16004	15988	15173	15142	15142	15141	-863
Przemysł i budownictwo								
lubartowski	3504	3583	3625	3681	3802	3946	3804	+300
Handel, naprawa pojazdów samochodowych, transport i gospodarka magazynowa, zakwaterowanie i gastronomia, informacja i komunikacja								
lubartowski	2071	2189	2352	2144	2058	2099	2423	+352
Działalność finansowa i ubezpieczeniowa, obsługa rynku nieruchomości								
lubartowski	390	334	278	281	269	268	256	-134
Pozostałe usługi								
lubartowski	4163	4162	4243	4428	4410	4363	4479	+316

Źródło: na podstawie danych z GUS - www.bdl.pl

3.2 Poziom i struktura bezrobocia

Na terenie LGD „Doliną Wieprza i Leśnym Szlakiem" można zaobserwować, podobnie jak w całym kraju, wzrastający z roku na rok poziom bezrobocia, który stanowi istotny problem na rynku pracy. Stopa bezrobocia rejestrowanego na obszarze powiatu lubartowskiego wynosiła na koniec 2013 r. 17,5 % wobec 13,4 % stopy bezrobocia w Polsce (2013 r.) i 13,4 % w województwie lubelskim (2013 r.). **Wskazuje to na najważniejszy problem**